

AZƏRBAYCANDA MUZEY İŞİNİN İNKİŞAFINDA HEYDƏR ƏLİYEV MƏRHƏLƏSİ

Rasim İmamqulu oğlu Süleymanov

Filologiya üzrə fəlsəfə doktoru,

Bakı Dövlət Universiteti

*Redaksiya-Nəşriyyat işi kafedrasının
dosenti*

rasim.s1811@gmail.com

Açar sözlər: *Ümummilli lider Heydər Əliyev, Milli Azərbaycan Tarixi Muzeyi, Hüseyn Cavid, Səməd Vurğun, Cəlil Məmmədquluzadə, Məmməd Səid Ordubadi*

Ключевые слова: *Общественно-политический лидер Гейдар Алиев, Национальный музей истории Азербайджана, Гусейн Джавид, Сәмед Вурğun, Джалил Мамедкулизаде, Мамед Саид Ордубади*

Keywords: *National leader Heydar Aliyev, National Museum of History of Azerbaijan, Huseyn Javid, Samad Vurgun, Jalil Mammadguluzade, Mammad Said Ordubadi*

Xülasə: Azərbaycanca, bütün sahələrdə olduğu kimi, muzey işinin, muzeyşünaslığın inkişafı da Ümummilli lider Heydər Əliyevin hakimiyyətə gəlişindən sonrakı dövrlərə təsadüf edir. 1969-cu ilədək ölkəmizdə 29 muzey fəaliyyət göstərirdisə, Ulu öndərin sovet dönməində respublikaya rəhbərliyi illərində 111 müxtəlif profilli muzey yaradılmışdır. Dahi lider ötən əsrin 70-80-ci illərində Azərbaycanca yeni muzeylərin yaradılması, onların bazasının möhkəmləndirilməsi, muzey fondlarının zənginləşdirilməsi və ekspozisiyaların müasir şəkildə qurulması istiqamətində zəruri tədbirlərin həyata keçirilməsini təmin edən vacib qərarlar qəbul etmişdir.

Hal-hazırda Azərbaycanca 201 muzey fəaliyyət göstərir. Onlardan 14-ü incəsənət, 7-si ədəbiyyat, 12-si tarix, 68-i tarix-diyarşünaslıq, 5-i döyüş şöhrəti, 43-ü ev, 52-si Heydər Əliyev muzeyləridir. Eyni zamanda Milli Elmlər Akademiyası sistemində, digər nazirlik və təşkilatların nəzdində müxtəlif profilli və şəxsi muzeylər fəaliyyət göstərir. Həmin muzeylər sırasında Azərbaycan Dövlət İncəsənət Muzeyini, Azərbaycan Tarix Muzeyini, Nizami Gəncəvi adına Milli Azərbaycan Ədəbiyyatı Muzeyini, Azərbaycan Xalça Muzeyini, Cəfər Cabbarlı adına Azərbaycan Dövlət Teatr Muzeyini, - Azərbaycan Musiqi Mədəniyyəti Dövlət Muzeyini və Azərbaycan İstiqlal Muzeyini göstərmək olar.

Резюме: В Азербайджане, как и во всех иных сферах, значительное развитие музейного дела и музейного краеведения приходится на период после прихода к власти национального лидера Гейдара Алиева. До 1969 года в стране функционировало 29 музеев, тогда как в годы руководства республикой в советский период под его инициативой было создано 111 музеев различного профиля. В 1970–1980-х годах Великий лидер принял ряд стратегически важных решений, направленных на создание новых музеев, укрепление их материально-технической базы, пополнение музейных фондов и формирование экспозиций с применением современных методов и технологий.

Так был заложен крепкий фундамент для дальнейшего развития музейного дела и сохранения материального культурного наследия в Азербайджане. Сразу же после возвращения Гейдара Алиева к руководству страной в 1993 году следуют новые свершения на музейной ниве. Несмотря на трудности переходного периода, ни один музей не закрылся, что, кстати сказать, случается во многих странах. Следует отметить, что в последние десять лет наблюдается устойчивая тенденция к расширению музейной сети: за этот период было создано 21 новое музейное учреждение. Среди них: Дом-музей Леопольда и Мстислава Ростроповичей (основан в мае 1997 года в Баку по личной инициативе и Постановлением президента

Азербайджанской Республики Гейдара Алиева; открытие экспозиции состоялось в марте 2002 года), Государственный музей ковра (открыт в Нахчыванской Автономной Республике в 1998 году), Дом-музей Джалила Мамедгулузаде (открыт в Нахчыванской Автономной Республике в 1998 году). В 2003 году состоялось открытие экспозиции Дома-музея Гусейна Джавида (Указ о его создании был подписан Гейдаром Алиевым в 1995 году). Помимо этого, впервые открылась экспозиция Государственного музея музыкальной культуры Азербайджана, которой ранее не было из-за отсутствия помещения. Также при разных министерствах и ведомствах создавались в этот период музеи различного профиля на общественных началах, в частности, музей Национальной безопасности (открыт в 1997 году).

Summary: In Azerbaijan, as in all spheres, the development of museum affairs and museology coincides with the period after the national leader Heydar Aliyev came to power. Until 1969, there were 29 museums in our country, and during the years of the Great Leader's leadership of the republic in Soviet times, 111 museums of various profiles were created. In the 1970-1980s, the great leader made important decisions that ensured the implementation of the necessary measures to create new museums in Azerbaijan, strengthen their base, enrich museum collections, and modernize expositions. In accordance with these measures, such institutions as the Azerbaijan Museum Department, the Republican Scientific and Methodological Center for Museum Affairs, the Institute of Artistic Development of Museums, the Scientific Restoration Center for Museum Values and Memorabilia were created and began to function in our country. Currently, there are 201 museums in Azerbaijan. Of these, 14 are art museums, 7 are literary museums, 12 are history museums, 68 are local history museums, 5 are military glory museums, 43 are house museums and 52 are Heydar Aliyev museums. At the same time, various specialized and private museums operate within the system of the National Academy of Sciences, other ministries and organizations. These museums include the Azerbaijan State Museum of Art, the Azerbaijan History Museum, the Nizami Ganjavi National Museum of Azerbaijan Literature, the Azerbaijan Carpet Museum, the Jafar Jabbarly Azerbaijan State Theater Museum, the Azerbaijan State Museum of Musical Culture and the Azerbaijan Independence Museum...

Heydər Əliyevin Azərbaycanı rəhbərliyin ilk illərindən başlayaraq Respublikamızda muzey işinin təkmilləşdirilməsi istiqamətində bir sıra qərarlar və dövlət tədbirləri həyata keçirilmişdir. Bu məqsədlə muzey işi kadrlarının yetişdirilməsi üçün respublikanın şəhər və rayonlarında seminarlar təşkil olunur, həmin seminarlarda əsas mövzu muzey kadrlarının yetişdirilməsi ilə yanaşı, xalq muzeylərinin yaradılması və onların ekspozisiyasının qurulmasında yardım məsələsi ön plana çəkilirdi.

1970-ci illərdən başlayaraq respublikamızda müxtəlif profillər üzrə muzeylərin yaradılması, fəaliyyət göstərən muzeylərin fondlarının zənginləşdirilməsi istiqamətində mühüm işlər görülmüşdür. Məhz Heydər Əliyevin təşəbbüsü və rəhbərliyi ilə 1980-ci ildə respublikada muzey işinə aid xüsusi qərar qəbul edilmişdir. Həmin qərar muzey şəbəkəsinin inkişafına və təkmilləşdirilməsinə geniş imkanlar yaratmışdır. Həmçinin respublikanın şəhər və rayonlarında tarix-diyarşünaslıq muzeylərinin yaradılması da bu qərarla öz əksini tapmışdır. Çünki bu muzeylər ayrı-ayrı rayonların, bütövlükdə respublikamızın milli-mənəvi, mədəni sərvətlərinin, dəyərlərinin üzə çıxarılması, toplanılması, elmi cəhətdən araşdırılması, tədqiq edilməsi işində faydalı və böyük əhəmiyyət kəsb edirlər.

Respublika muzey işçilərinin 1982-ci ildə keçirilmiş müşavirəsində Ulu öndər Heydər Əliyev muzey işinin, muzeyşünaslığın daha da inkişaf etdirilməsini, tarix-diyarşünaslıq muzeylərinin əhəmiyyətini qeyd edərək demişdir: “Muzeylər mühüm mədəniyyət ocaqlarına, zəhmətkeşlərin, xüsusilə cavan nəslin ideya-siyasi və mənəvi tərbiyəsinin mərkəzinə çevrilmişdir. Muzeylər, söz yox ki, hər bir vətəndaşın öz diyarının, kəndinin tarixinə bələd olması üçün də vacibdir. Bir sözlə, tarix-diyarşünaslıq muzeyləri təşkil etməyin zəruriliyi göz qabağındadır”. Bəli, respublikamızda muzey quruculu-

ğu və onun geniş şəbəkəsinin yaradılması, inkişaf etdirilməsi məhz Ulu öndərin adı ilə bağlıdır. Heydər Əliyevin rəhbərliyi ilə təsdiqlənmiş Azərbaycan SSR KP MK və Azərbaycan SSR Nazirlər Sovetinin 1976-cı il 16 iyun tarixli “Dahi ədəbiyyat və incəsənət xadimlərinin xatirəsinin əbədləşdirilməsi haqqında” 223 nömrəli və Azərbaycan SSR Mədəniyyət Nazirliyinin 1979-cu il 31 oktyabr tarixli qərarları əsasında respublikada memorial ev-muzeylərinin təşkilinə təkan verildi. Memorial muzeylərin yaradılma zərurəti və aktuallığı Ümummilli liderin aşağıdakı fikri ilə öz təsdiqini tapır: “Azərbaycan xatirəsini əbədləşdirməyi vacib olan dahi şəxsiyyətlərlə şöhrətlənmişdir. Gələcək nəsillər onların həyat və yaradıcılığını bilmir. Bu sahədə müxtəlif vasitələrdən istifadə etmək lazımdır”. Muzey işinin məğzinə dərinlən bələd olan Ulu öndər memorial, xatirə və ev-muzeylərin yaradılması ilə kütlələrin, xüsusilə də gənc nəslin tarixi şəxsiyyətlərin həyat və fəaliyyəti, tarixi hadisələrin mahiyyəti ilə daha yaxından tanışlığının mümkünliyinə tam əmin idi. Çünki muzeylər bu vəzifənin həyata keçirilməsi üçün lazımı nümunələrə malikdir. Məhz bu əminlik Ulu öndər Heydər Əliyevin ötən əsrin 70-80-ci illərində bir-birinin ardınca, əvvəlcə Xalq şairi S.Vurğun, daha sonra dahi bəstəkar Ü.Hacıbəyli, görkəmli müğənni Bülbül, tanınmış ədiblər M.S.Ordubadi, H.Cavid, A.Şaiq və başqalarının ev-muzeylərinin yaradılması haqqında qərarlar verməsinə vəsilə olmuşdu.

Dövlətin qayğısı nəticəsində milli varlığını, adət-ənənələrimizi qorumaq, ulu keçmişimizi yaşatmaq və təbliğ etmək məqsədilə 1980-ci ildən etibarən rayonlarda tarix-diyarşünaslıq muzey şəbəkəsi genişlənməyə başlamışdır. Əgər 1970-ci ildə respublikada 17 tarix-diyarşünaslıq muzeyi var idisə, onların sayı 1980-ci ildə 24, 1985-ci ildə isə 65 olmuşdur.

Təkcə 1980-1981-ci illərdə respublikamızın Kəlbəcər, Şahbuz, Cəlilabad, Salyan, Laçın, Qəbələ, İmişli, Xaçmaz, Zəngilan, Cəbrayıl, Qusar, Astara, Ağcabədi, Oğuz, Ordubad, Culfa, Şərur, Tovuz, İsmayilli, Qax rayonlarında yaradılmış tarix-diyarşünaslıq muzeyləri qısa müddət ərzində ideoloji mərkəzə çevrilmişdir. Dövrün ideoloji tərbiyə sisteminə uyğun olaraq Gəncə, Quba, Zaqatala, Şəki, Lənkəran tarix-diyarşünaslıq muzeylərinin ekspozisiyaları əsaslı surətdə təzələnilib, Astara, Ağcabədi, Neftçala, Sabirabad, Qusar, Qax rayonlarında təşkil edilən muzeylər yeni binalarla təchiz edilmişdir.

Səməd Vurğunun ev muzeyi Ulu öndər Heydər Əliyevin təşəbbüsü ilə 1974-cü ildə təşkil edilən və 1975-ci il oktyabr ayının 6-da açılan respublikamızda ilk memorial muzeydir.

26 mart 1997-ci ildə Xalq şairi Səməd Vurğunun ev-muzeyində çıxış edərkən dahi Heydər Əliyev xüsusi olaraq vurğulayırdı: “Biz bu gün Vaqifin şəkillərini, heykəlini görürük. Amma həqiqətdə Vaqifin fotosəkli olmayıbdır. Vaqifin şəklini də Səməd Vurğun və Vaqif rolunu oynayan böyük sənətkarımız, aktyorumuz Ələsgər Ələkbərov və Azərbaycan Dövlət Dram Teatrı yaratmışdır. Görürsünüz, Səməd Vurğun bir əsərdə bizim milli mədəniyyətimizə, ədəbiyyatımıza, mədəniyyətimizə aid nə qədər böyük məsələləri həll edibdir. Səməd Vurğun xalqımıza nə qədər böyük xidmətlər göstərmişdir. Biz də Səməd Vurğunun yolu ilə gedərək Vaqifin adını əbədləşdirməyə çalışırıq, onun ölümündən 200 il sonra Şuşada, Cıdır düzündə Vaqifin qəbri üzərində böyük məqbərə yaratdıq. Həmin məqbərədə Səməd Vurğun, Azərbaycan teatri və Ələsgər Ələkbərov tərəfindən yaradılmış Vaqif surətinin heykəlini qoyduq.

Səməd Vurğunun digər dram əsərləri də yüksək qiymətə layiqdir. “Fərhad və Şirin” də, “Xanlar” da, “İnsan” da Azərbaycan ədəbiyyatına, şeirinə, teatrına böyük töhfələrdir. Onlar əbədi yaşayacaqlar.” Burada Heydər Əliyev özünəməxsus tərzdə demişdir: “Vaqif” əsərinin xüsusiyyəti, şübhəsiz ki, birinci növbədə bu əsərin Azərbaycan xalqının tarixinin müəyyən bir hissəsini əks etdirməkdən ibarətdir. O, eyni zamanda, dərin fəlsəfi fikirləri əks etdirən bir əsərdir, hər bir azərbaycanlının ürəyinə yatan, onu sevindirən şeir misralarıdır”. O, qeyd edir ki, “Vaqif” əsəri Azərbaycan xalqına onun Molla Pənah Vaqif kimi bir şəxsiyyətini tanıdan əsərdir. Etiraf etməliyik ki, Səməd Vurğunun “Vaqif” əsəri yarananadək Molla Pənah Vaqif xalqın arasında geniş təbliğ olunmamışdı və xalq onu o qədər də tanımırdı. Şübhəsiz ki, ədəbiyyatçılar, ziyalılar, şeir pərəstişkarları Vaqifin şeirlərini yaxşı bilirdi-

lər. XVIII əsrdə Azərbaycan ədəbiyyatının, şeirinin inkişafında Vaqifin xidmətləri haqqında mən dedim. Ancaq Vaqifi geniş tanıtmmaq, onu xalqa daha da yaxınlaşdırmaq, Vaqifin şəxsiyyətini, onun surətini xalqa göstərmək və Vaqifi xalqa doğma etmək – bunların hamısını Səməd Vurğun etdi.”

XX əsrdə heç bir ədəbiyyatşünas və tarixçi tərəfindən yada salınmayan bu fikirlər də Ulu öndərə məxsusdur: “Xatırlayın, 1937-ci ilədək – “Vaqif” əsəri yaranana qədər Azərbaycanda Vaqif adı daşıyan adam ya olmayıb, ya da çox az olubdur. Bəlkə də, heç kəs buna fikir verməyibdir. Bəlkə də, hamı güman edir ki, Azərbaycanda geniş yayılmış Vaqif adı elə dövrü-qədimdəndir. Amma “Vaqif” əsəri meydana çıxandan sonra insanlar Vaqifi, yəni Səməd Vurğunun yaratdığı Vaqif obrazını o qədər sevdilər ki, həddindən çox ailə yeni doğulan övladlarına Vaqif adı verdi.”

Dahi Heydər Əliyevin Səməd Vurğunun ev-muzeyinin “Qonaqlar kitabı”na yazılmış ürək sözləri təqdirəlayiqdir: “Bu gün böyük şair Səməd Vurğunun 90 illik yubileyini qeyd edərkən, 1975-ci ilin oktyabr ayını xatırlayıram. O günlər ölməz Səməd Vurğunun ev-muzeyinin təntənəli açılışı oldu. Ötən illər muzey Səməd Vurğunun həyat və yaradıcılığını təbliğ etmək üçün çox iş görüb, xalqımızın, mədəniyyətimizin inkişafına böyük xidmətlər göstərib. Əminəm ki, Səməd Vurğunun ədəbi irsi daim yaşayacaq, muzey ölkəmizin görkəmli mədəniyyət ocağı kimi o şərəfli iş bundan sonra da xidmət edəcəkdir”.

Azərbaycan mədəniyyətinin yorulmaz himayədarı olan Ümummilli lider Heydər Əliyevin musiqi mədəniyyətimizin sütunu, dünya şöhrətli dahi bəstəkar, musiqişünas, publisist, dramaturq, filosof, pedaqoq, alim, akademik, ictimai xadim Üzeyir bəy Hacıbəyliyə xüsusi sevgisi və rəğbəti vardı. O, mədəniyyət və incəsənətlə, mətbuatla bağlı çıxışlarında hökmən Ü.Hacıbəylinin adını çəkər, ondan sitatlar gətirərdi. Hətta Ulu öndər tərəfindən 18 iyun 2001-ci il tarixli “Dövlət dilinin tətbiqi işinin təkmilləşdirilməsi haqqında” imzalanmış fərmanda da ana dilinin qorunmasında, tədrisində, inkişafında xüsusi xidmətləri olan qabaqcıl maarifçilər, ziyalılar arasında Üzeyir bəy Hacıbəylinin adı iki dəfə çəkilmişdir. Fərmanda deyilir: “...Ana dilinin taleyinə heç bir ziyalının laqeyd qalmadığı bu dövrdə Cəlil Məmmədquluzadə, Mirzə Ələkbər Sabir, Üzeyir Hacıbəyov, Ömər Faiq Nəmanzadə kimi görkəmli söz ustaları Azərbaycan dilinin saflığı və onun yad ünsürlərdən qorunması uğrunda fədakarcasına mübarizə aparırdılar”.

Azərbaycan mədəniyyətini və incəsənətini dərinləndirən bilən, onun inkişafına şərait yaradan Ulu öndər Heydər Əliyev keçən əsrin 70-ci illərindən başlayaraq Bakıda, həmçinin digər şəhərlərdə görkəmli, dahi şəxsiyyətlərin ev muzeylərinin açılmasına göstəriş vermişdir. Dahi bəstəkar Üzeyir bəy Hacıbəylinin ev-muzeyinin açılması da məhz həmin dövrə təsadüf etmişdir. Bu məbədin yaranması Ümummilli liderin adı ilə bağlıdır. Doğrudur, bəstəkar vəfat etdikdən üç ay sonra Azərbaycan hökuməti Üzeyir bəy Hacıbəylinin adının əbədləşdirilməsi ilə əlaqədar, 16 fevral 1949-cu ildə xüsusi qərar qəbul etmişdir. Orada bir çox müddəalarla yanaşı, böyük sənətkarın Şuşada və Bakıda ev-muzeylərinin yaradılmasına da yer ayrılmışdır. 1959-cu ildə Şuşada Ü.Hacıbəylinin ev-muzeyi açılmışdır. Bakıda isə bu məsələ düz 26 il həyata keçməmiş qalmışdı. Bəzi ixtiyar sahibi olan məmurlar “ölülər gözləyirlər, bu məsələlər çox da vacib deyildir” deyirdilər. Ona görə də Ü.Hacıbəylinin ev-muzeyi təşkil olunmurdu. Nəhayət, böyük öndər Heydər Əliyevin respublikaya rəhbərliyi dövründə bu məsələ reallaşdı. Onun tapşırığı və yaxından köməyi sayəsində 1949-cu il qərarının bu maddəsinin yerinə yetirilməsi baş tutdu. 20 noyabr 1975-ci ildə Bakıda Üzeyir bəyin 27 il (1915-1942) yaşadığı evini muzeyə çevirmək mümkün oldu. Bu barədə Heydər Əliyev 1995-ci ilin sentyabrında dahi sənətkar Üzeyir bəy Hacıbəylinin anadan olmasının 110 illik yubileyindəki çox dəyərli məruzəsində belə demişdir: “1975-ci ildə biz Üzeyir Hacıbəyovun 90 illik yubileyini hazırladıq, təntənə ilə həm Azərbaycanda, o vaxt imkan dairəsində Sovet İttifaqının həm paytaxtında, başqa respublikalarda, dünyada qeyd edə bildik. Azərbaycanda, Bakıda mədəniyyət xadimlərindən ilk dəfə Üzeyir Hacıbəyovun yaşadığı ev, onun ev-muzeyinə çevrildi. 1975-ci ildə, 20 il bundan əvvəl Üzeyir Hacıbəyovun ev-muzeyi açıldı. Biz hamımız çox məmnunuq ki, bu ev muzeyi 20 ildir Azərbaycan xalqının, mədə-

niyyətinin inkişafına, yüksəlməsinə xidmət edir. Yaranan gündən indiyədək bu muzeyə Üzeyir Hacıbəyovun yaxın silahdaşı Ramazan Xəlilov rəhbərlik edir, böyük xidmətlərinə görə mən onun Azərbaycanın yüksək ordeni – "Şöhrət" ordeni ilə təltif olunması haqqında fərman imzaladım. Ramazan Xəlilov çox xoşbəxt adamdır. 95 yaşı var, bu gün də fəaliyyətdədir. O, Üzeyir Hacıbəyovla çiyin-çiyinə gedib, bizim üçün onun nişanəsidir. Ona görə də o, bizim üçün əzizdir və xoşbəxtlik də ondan ibarətdir ki, o, bu gün də yaşayır. Güman edirəm ki, biz onun 100 illiyini də qeyd edəcəyik".

1975-ci ildə böyük dövlət xadimi Heydər Əliyev özü şəxsən muzeyin açılışında iştirak etmiş və demişdir ki, muzey Ü.Hacıbəyov kimi dahi sənətkar üçün çox darısqaldır, onu qonşu evlərin hesabına genişləndirmək lazımdır. Ulu öndərin uzaqgörənliklə söylədiyi bu fikirlər 1985-ci ildə dahi bəstəkarın 100 illik yubileyində gerçəkləşdi.

Muzey binasında aparılan bərpa işlərinin yekununda yeni ekspozisiya yaradılıb. Burada muzeyin konsepsiyası üzrə Üzeyir Hacıbəylinin ev-muzeyinin xilas edilən eksponatları nümayiş olunur.

Mədəniyyət ocağının birinci mərtəbəsində Üzeyir Hacıbəylinin ailəsi, uşaqlıq illəri, təhsili haqqında sənədlər, məlumat və digər müxtəlif eksponatlar yer alıb. Bu mərtəbədəki ikinci otaqda Ü.Hacıbəylinin Qori Müəllimlər Seminariyasında təhsili, pedaqoji fəaliyyəti, müəllifi olduğu əsərlər və məqalələri nümayiş olunur. Burada divarboyu "Sənsiz" romansından notların əks olunduğu fraqment də yer alıb.

İkinci mərtəbədə bəstəkarın tamaşaya qoyulan əsərlərinin ilk premyeralarının afişa və proqramları, eləcə də tələbələrini, səfərlərini əks etdirən fotosəkillər nümayiş olunur. Burada divarboyu "Koroglu" operasından notların əks olunduğu fraqment yer alıb.

Ev-muzeyində Üzeyir Hacıbəylinin səhnələşdirilən əsərlərindəki obrazlar üçün çəkilən eskizlər, əsərlərinin proqram və afişalarının kollajından ibarət divar da dizayn edilib. Həmin bölmədə bəstəkarın həyatı, fəaliyyəti, onun əsərləri əsasında lentə alınan filmlərdən kadrlar nümayiş olunur.

Ulu öndər Heydər Əliyev Nizami adına Azərbaycan Ədəbiyyatı Muzeyinin yaranması haqqında demişdir: "Azərbaycan Respublikası MEA Nizami adına Azərbaycan Ədəbiyyatı Muzeyi – 1945-ci ildə Nizaminin həyat və yaradıcılığını əks etdirən muzey kimi, Bakıda yaradılmışdır. Muzeydə ən qədim zamanlardan müasir dövrədək Azərbaycan ədəbiyyatının inkişaf yolu əks etdirilir. Muzeyin ekspozisiyasında 4 mindən çox əlyazma, nadir kitablar, yazıçıların xatirə əşyaları, portret, heykəl, illüstrasiya, miniatür, bədii işləmə və s. eksponatlar nümayiş etdirilir. Nizaminin "İsgəndərnamə" poemasının 1413-cü ildə, Füzulinin "Bəngü-badə" əsərinin 1569-cu ildə köçürülmüş əlyazma nüsxələri ən qiymətli eksponatlardır. Muzeyin qədim və orta əsrlər Azərbaycan ədəbiyyatı, XIX-XX əsrlər Azərbaycan ədəbiyyatı ekspozisiyaları və elmi fondlar, bədii tərtibat, elmi-kütləvi şöbələri vardır. Elmi fondlar şöbəsində 70 minə yaxın qiymətli əşya qorunub saxlanılır".

28 dekabr 1994-cü ildə Heydər Əliyev böyük Azərbaycan yazıçısı Cəlil Məmmədquluzadənin ev-muzeyinin açılışı mərasimində çıxış edərkən xüsusi vurğulamışdır: "Bakı şəhərində yeni mədəniyyət ocağı, Mirzə Cəlil ocağı fəaliyyətə başlayır. Bu, C.Məmmədquluzadənin yaradıcılığına, onun ədəbi, mədəni irsinə, onun xalqımızın tarixində əvəzsiz xidmətlərinə verilən yüksək qiymətin rəmzidir. Şübhə yoxdur ki, muzey Mirzə Cəlil dühasının geniş təbliğinə faydalı xidmət edəcəkdir. Xalqımızın mədəni saflaşmaq yolunda, müstəqillik yolunda mübarizəsinə kömək edəcəkdir."

"Cəlil Məmmədquluzadə "Molla Nəsrəddin" kimi dahiyənə məktəb yaradıbdır və bizə böyük mədəni irs qoyub gedibdir. Mirzə Cəlilin bu xidmətləri bizim üçün, dediyim kimi, bu gün də çox qiymətlidir. Biz bundan çox güclü istifadə etməliyik. Çünki hələ "Anamın kitabı"nda yazılan, təsvir olunan meyillər bu gün də cəmiyyətimizdə özünü büruzə verir."

Həmin gün Respublika sarayında böyük Azərbaycan yazıçısı Cəlil Məmmədquluzadənin anadan olmasının 125 illiyinə həsr edilmiş yubiley gecəsində Ulu öndər nitqində belə vurğulayırdı: "Burada deyildi ki, "Molla Nəsrəddin" jurnalının faksimilesi on iki cildədən ibarətdir. Təəssüf ki, on il bundan öncə onun cəmi bir cildi buraxılıbdır, indiyə qədər qalanları çap edilməyibdir. Etiraf etmək

lazımdır ki, 10 il bundan qabaq bunun hamısını bir ildə buraxmaq olardı. Beş il bundan qabaq da bunu buraxmaq asan olardı. Amma indi bunlar çətinləşibdir. Buna baxmayaraq, biz buna əməl etməliyik və geniş yaymalıyıq ki, xalqımız Mirzə Cəlil dühasından bəhrələnərək mənəviyyatca daha da saf olsun, mənəvi dəyərlərimiz daha da möhkəmlənsin”.

"Azərbaycanda miniatür kitab nəşri sahəsində Zərifə xanım Salahovanın fəaliyyəti yüksək qiymətə layiqdir". Bu sözlər Ulu öndər Heydər Əliyevin zəngin miniatür kitab xəzinəsinə malik Zərifə Salahovanın əməyinə verdiyi yüksək qiymətdir.

İndi həmin zəhmətin nəticəsi olaraq toplanan miniatür kitablar insanların istifadəsinə verilib, Bakı, Naxçıvan və Gəncə şəhərlərində Miniatür Kitab Muzeyləri fəaliyyət göstərir və böyük maraq doğurur.

Muzeydə Ulu öndərin həyat və fəaliyyətini əks etdirən "Heydər Əliyevin Vətənə, dövlətə sdaqət andı" adlı miniatür kitab, Azərbaycanın həyatında baş vermiş mühüm tarixi hadisələri, Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin və Heydər Əliyev Fondunun prezidenti Mehriban Əliyevanın çoxşaxəli fəaliyyətlərini, əks etdirən Azərbaycan klassik ədəbiyyatı, elm və incəsənətindən bəhs edən, miniatür kitablar önəmli yer tutur.

Dünya romantizminin görkəmli nümayəndəsi, Azərbaycan ədəbiyyatında romantizm cərəyanının banisi Hüseyn Cavid həmişə Ümummilli lider Heydər Əliyevin diqqət mərkəzində olmuşdur.

1982-ci ildə H.Cavidin cənazəsini uzaq Sibirdən gətirməsi və doğma Naxçıvan torpağında dəfn etdirməsi, bu gün Cavidlərin birgə uyuduğu möhtəşəm məqbərənin tikilməsi Ulu öndər Heydər Əliyevin böyük qəhrəmanlığı, misilsiz rəşadəti, təkcə Cavidə deyil, ümumən Azərbaycan ədəbiyyatına, bədii-ictimai fikrinə tarixi ehtiramı idi. O, 1995-ci ildə Hüseyn Cavidin məqbərəsinin və ev muzeyinin yaradılmasına həsr edilmiş müşavirədə demişdir: "Bilirsiniz ki, Hüseyn Cavidin həyatı, yaradıcılığı Azərbaycan üçün nə qədər dəyərli, əhəmiyyətli olub, onun qoyduğu ədəbi-mənəvi irs bizim üçün nə qədər əhəmiyyətli və gərəklidir. Eyni zamanda, onun həyatı faciəli olubdur. Ancaq bu faciəli dövrlər onun yaradıcılığını Azərbaycan xalqının qəlbindən çıxara bilməyib, yaşadıbdır”.

Həqiqətən də, H.Cavid 1937-1957-ci illərdə – siyasi bəraət alana qədər təqribən 20 il Azərbaycan xalqının qəlbində yaşadı. İ.V.Stalinin vəfatından sonra (5 mart 1953) və Sov.İKP XX qurultayında (1956) şəxsiyyətə pərəstişin və onun nəticələrinin ləğv edilməsi haqqında qərardan sonra H.Cavidin zəngin və möhtəşəm yaradıcılığı ədəbi-nəzəri fikrin diqqət mərkəzinə keçdi. 1960-cı ildə akademik Məmməd Cəfərin "Hüseyn Cavid" monoqrafiyası ilə H.Cavid yaradıcılığının tədqiqinin ikinci mərhələsi başlandı. Birinci mərhələ (1920-1937) ədibin həbsi ilə başa çatmış, daha doğrusu, yarımçıq qalmışdı.

Heydər Əliyevin həmin çıxışında tənqidi bir məqam da var: "Biz 1981-ci ildə Hüseyn Cavidin anadan olmasının 100 illiyi haqqında qərar qəbul etdik. Bundan sonra bir çox işlər görüldü. Ancaq təəssüf ki, o vaxt qəbul olunan qərarla nəzərdə tutulmuş tədbirlərin bəziləri indiyədək həyata keçirilməyib". Heydər Əliyev 1981-ci il qərarına böyük önəm verir, fəqət onun vaxtında həyata keçirilməməsinə dönə-dönə təəssüflərini bildirirdi. Bu böyük düha bütün fəaliyyətində ardıcıl şəxsiyyət idi, başladığı işi, verdiyi qərarı mütləq axıra çatdırırdı. Ulu öndər 29 oktyabr 1996-cı ildə Naxçıvanda Hüseyn Cavidin məqbərəsinin açılışındakı nitqində demişdir: "Mən çox məmnunam, sevinirəm ki, 15 il bundan əvvəl qəbul etdiyim qərar həyata keçir. Mənim arzularım həyata keçir. Mən sizi də, özümü də bu münasibətlə təbrik edirəm. Hüseyn Cavidin məqbərəsi Naxçıvanın memarlıq tarixində yeni bir səhifədir. Naxçıvanda böyük memarlıq, milli-mədəni abidələrimiz var. Bu abidə də həmin ənənələrin davamıdır. Ümidvaram ki, "Möminə Xatun" abidəsi kimi bu abidə də əsrlər boyu yaşayacaqdır. Güman edirəm ki, gələcək nəsillər bu günü xatırlayacaq və bu abidəni yaradanları unutmayacaqdır”.

Tarix Heydər Əliyevin böyük uzaqqörənliyini əzmlə təsdiq etdi. Bu gün Naxçıvanda Cavid məqbərəsi xalqın müqəddəs ziyarətəgahına çevrilib, xalqımız onu yaradanları dualarla yad edir. H.Cavid məqbərəsi həm də Naxçıvanın memarlıq bəzəyi kimi tarixə çevrilmişdir.

Həmin qərarla yazılı abidələrin saxlanması üçün əlverişli şəraitin yaradılması, fondun maddi-texniki bazasının möhkəmləndirilməsi, əlyazmaların axtarılıb tapılaraq mühafizə edilməsi nəzərdə tutulurdu”.

Azərbaycan musiqi mədəniyyətinin inkişafında böyük xidmətlər göstərmiş, professional vokal məktəbinin təşəkkülü və təkamülündə mühüm rol oynamış Xalq artisti Bülbülün 2021-ci ilin avqustun 29-da Şuşa şəhərindəki ev-muzeyinin bərpa işlərindən sonra açılışı olub. Ev-muzeyi 1992-ci ildə Birinci Qarabağ müharibəsi zamanı erməni vandalizminə məruz qalaraq fəaliyyətini dayandırmışdır.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev və birinci xanım Mehriban Əliyeva açılış mərasimində iştirak ediblər.

Görkəmli musiqiçi 1982-ci ildən ev-muzeyi kimi fəaliyyət göstərən bu evdə anadan olub və uşaqlıq illərini burada keçirib.

Ümummilli lider Heydər Əliyevin göstərişi əsasında Şuşa Şəhər Xalq Deputatları Sovetinin İcraiyyə Komitəsi 1982-ci il 31 avqust tarixli qərarı ilə Bülbülün doğulduğu və yaşadığı evin ev-muzeyinə çevrilməsi barədə qərar qəbul edib. Bina 1982-1983-cü illərdə təmir olunub, muzey ekspozisiyası qurulub və önündə inzibati bina inşa edilib.

Muzeydə Bülbülün uşaqlıq illərinə aid şəkillər, şəxsi əşyalarından bəziləri, o cümlədən onun qavalı da nümayiş etdirilirdi. Muzeydə Bülbülün yaradıcılıq, elmi-tədqiqat, pedaqoji, ictimai fəaliyyətini əks etdirən 9 minə yaxın sənəd toplanmışdı. Burada, həmçinin Azərbaycanda yeni vokal məktəbinin yaradılmasında, xalq musiqisinin öyrənilməsi və təbliğində Bülbülün çoxillik səmərəli yaradıcı işini təsdiq edən materiallar nümayiş etdirilirdi.

Bərpa işləri zamanı eyvana çıxan divarlarda suvaq altından daş üzərində yonulmuş ərəb əlifbası ilə iki yazı və günəş simvolunu əks etdirən təsvir aşkar olunub. Yazıların birində Qurandan ayə, digərində isə evin tikilmə tarixi qeyd edilib. Divarın üzərində yeni aşkar olunmuş yazıda göstərilir ki, bina 1788-ci ildə inşa edilib. Bina tipoloji mənsubiyyətinə görə Qarabağ və Azərbaycanın tarixi yaşayış binalarının xüsusiyyətini özündə əks etdirir, otaqların daxili quruluşu Azərbaycanın ənənəvi evlərinə xasdır.

Şuşa şəhərinin işğalı zamanı ev yararsız hala salınıb, yükdaşıyıcı divarlarında çatlar əmələ gəlib və divarlar çöküb. Bərpa zamanı bütün yükdaşıyıcı divarların bünövrəsi möhkəmləndirilib, çat olan divar hissələrində yenidənqurma işləri aparılıb. Binanın daxili otaqlarında çürümüş taxta döşəmələr yeniləri ilə əvəz olunub. Dam örtüyü, qapı və pəncərələri çürüdüüyündən və istismara yararsız halda olduğundan, binanın tarixi görkəmini qorumaq şərti ilə yenisi ilə əvəz edilib.

Bülbülün ev-muzeyinə məxsus həyətyanı sahə ilkin görkəmi saxlanılmaqla bərpa olunub.

Hazırda binada Bülbülün muzey ekspozisiyası qurulub. Ev-muzeyinin həyatında Bülbülün yeni hazırlanan büstü ucaldılıb.

Şuşa şəhəri işğalda olduğu dövrdə Bülbülün vandalizmə məruz qalmış büstü isə erməni vəhşiliyini nümayiş etdirmək məqsədilə saxlanılıb.

Ulu öndər qədim və zəngin ənənələrə malik olan Azərbaycan ədəbiyyatına, klassik irsimizə daim diqqət və qayğı ilə yanaşmışdır. Uzun illər Azərbaycana rəhbərlik edən Heydər Əliyev hakimiyyətdə olduğu dövrdə ardıcıl olaraq ədəbiyyat, mədəniyyət və incəsənət məsələlərini diqqət mərkəzində saxlamışdır. Bütün varlığı ilə xalqına bağlı olan bu dahi şəxsiyyət Azərbaycanı dünyanın inkişaf etmiş dövlətləri sırasında görməkdən qürur duymuş və ən mütərəqqi ənənələrdən layiqincə bəhrələnməyi məqbul hesab etmişdir. Bildirmişdir ki, xalqımız qədim xalqdır, böyük tarixə, böyük mədəniyyətə malik olan xalqdır. Bu mədəniyyətimizi, onun qədimliyini, dünya miqyasında böyük şöhrətə malik olduğunu insanlarımıza nə qədər dərinlən çatdırarsak, bir o qədər də xalqımızda vətənpərvərlik, həqiqi vətəndaşlıq, azərbaycançılıq hissini yüksəldərik.

Məhz bu prinsiplərə sadıq qalan Ulu öndər Heydər Əliyev klassik irsə, varislik ənənələrinə diqqət və qayğı ilə yanaşmış, müxtəlif vaxtlarda Azərbaycan xalqının taleyində ədəbiyyat, mədəniyyət

yət və incəsənətində dərin izlər qoymuş Nizami, Nəsimi, Füzuli, Vəqif, M.F.Axundzadə, H.Cavid, Ü.Hacıbəyli, S.Vurğun və digər görkəmli sənətkarların yubileylərinin keçirilməsi, əsərlərinin nəşri və tədqiqi, xatirələrinin əbədləşdirilməsi istiqamətində mühüm və böyük işlər görmüşdür.

Görkəmli dövlət xadiminin Azərbaycan mədəniyyəti və ədəbiyyatı tarixində dərin izlər qoyan Üzeyir Hacıbəyli, Nəriman Nərimanov, Səməd Vurğun, Hüseyn Cavid, Cəlil Məmmədquluzadə və başqalarının ev-muzeylərinin yaradılmasındakı şəxsi təşəbbüsü onun milli dəyərlərimizə verdiyi ən böyük qiymətin bariz nümunəsidir.

Ədəbiyyat

1. "Muzeylər haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunu". Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyev. Bakı şəhəri, 24 mart 2000-ci il.
2. Azərbaycan Respublikası Prezidenti İlham Əliyevin 6 mart 2007-ci ildə imzaladığı "Azərbaycanda muzey işinin yaxşılaşdırılması haqqında" Sərəncamı
3. Əliyev H. Müstəqilliyimiz əbədidir: Çıxışlar, nitqlər, bəyanatlar, müsahibələr, məktublar. İyun, 1993-may, 1994. Birinci kitab /H.Ə.Əliyev; Bakı: "Azərənəşr", 1997.-606 s.
4. Əliyev H. Müstəqilliyimiz əbədidir: Çıxışlar, nitqlər, bəyanatlar, müsahibələr, məktublar. İyun, 1993-may, 1994. K.1 /H.Ə.Əliyev; Bakı: "Azərənəşr", 1997.-606 s.
5. Əliyev H. Müstəqilliyimiz əbədidir: Çıxışlar, nitqlər, bəyanatlar, müsahibələr, məktublar. May, 1994-dekabr, 1994. K.2 /H.Ə.Əliyev; Bakı: "Azərənəşr", 1997.- 601 s.
6. Əliyev H. Müstəqilliyimiz əbədidir: Çıxışlar, nitqlər, bəyanatlar, müsahibələr, məktublar. Dekabr, 1994 - iyun, 1995. K.3 /H.Ə.Əliyev; Bakı: "Azərənəşr", 1997.-488 s.
7. Süleymanov R. Ulu Öndər Heydər Əliyev və Azərbaycanın kitab mədəniyyəti: Monoqrafiya.-Bakı, 2020.- 360 s.
8. Süleymanov R. Ulu Öndər Heydər Əliyevin kitab və kitab nəşri haqqında müdrik fikirləri. Bakı, "Mütərcim", 2016.-72 s.
9. https://azertag.az/xeber/ulu_ondər_heydər_əliyevin_azerbaycanda_muzey_isinin_inkisafinda_rolu-2610716
10. <https://www.kaspi.az/az/heyder-eliyev-ve-zeyir-bey-fenomeni>
11. <https://president.az/az/articles/view/66876>
12. https://azertag.az/xeber/heyder_eliyevin_olkeye_rehberlik_etdiyi_illerde_yuzden_artiq_muzey_yaradilmisdir-311916